

EVL Svatý kopeček u Mikulova Křížová cesta a poutní kostel jsou součástí komplexu teplomilných stepních biotopů s výskytem řady vzácných druhů. Velká návštěvnost lokality však bohužel přináší problémy se sešlapem vegetace.

NATURA 2000 A KULTURA

V cyklu věnovaném soustavě chráněných území Natura 2000 se po čase vracím k tématu člověkem vytvořených a silně ovlivňovaných biotopů. Náhodného čtenáře Niky by snad mohlo překvapit, že do „naturových“ území jsou zařazeny i některé lokality, které známe spíše jako kulturní, architektonické či historické památky. Není ale vůbec vzácností, že území evropského významu poskytují útočiště druhům, které jsou závislé na prostředí úzce spjatém s lidskou civilizací (viz NIKA 6/2009). Připomeňme si tedy několik dobře známých míst, o jejichž přírodovědném významu často nevíme.

KULTURNÍ KRAJINA A EVROPSKY VÝZNAMNÉ DRUHY

Už jsme zmiňovali, že některá přírodní stanoviště a druhy celoevropského významu jsou vázány na kulturní (člověkem přetvořenou a dlouhodobě obhospodařovanou) krajinu. U řady druhů je v současnosti jejich soužití s člověkem jediným způsobem, jak mohou v naší přírodě přežít, neboť jejich původní životní prostředí člověk buď zcela přeměnil, nebo se vyskytuje jen velmi vzácně. Z živočichů chráněných podle evropské směrnice o stanovištích to v současnosti asi nejvíce platí pro letouny. Aktuálně se na území České republiky vyskytuje 25 druhů těchto létajících savců ze dvou čeledí (zjednodušeně je můžeme rozdělit na netopýry a vrápence).

Z této početné taxonomické skupiny se některé (původně jeskynní) druhy přizpůsobily podmínkám kul-

turní krajiny střední Evropy. V České republice se totiž jeskyně vyskytují jen na malých územích (krasové oblasti) a navíc jsou často příliš chladné. Již od středověku proto letouni využívají k vytváření letních

kolonií lidská sídla, např. půdy větších budov. Zimují pak většinou ve sklepích, štolách a dalších člověkem vytvořených prostorách, kde často tvoří kolonie čítající desítky až stovky jedinců. To jim umožňuje rozšíření po celém našem území, bez ohledu na výskyt přirozených jeskyní.

V České republice jsou v současnosti vyhlášeny evropsky významné lokality pro pět druhů letounů – jde o netopýry velkého, britého, velkouchého, netopýra černého a vrápence malého. Výskyt dalších evropsky významných druhů letounů je natolik vzácný, že je nemá smysl chránit samostatně, jejich občasná naleziště jsou ale zpravidla pokryta ochranou vyhlášenou pro zmíněné druhy.

Areál zámku v jihomoravské Lednici využívá kolonie vrápenců malých celoročně – v létě hlavně půdy a skleník, pro zimování pak zdejší sklepní prostory.

HRADY, ZÁMKY, KOSTELY

V přehledu kulturních „netopýřích“ lokalit můžeme začít nejslavnějším českým hradem – přímo na hradě Karlštejn má jednu ze svých letních kolonií netopýr velký. Hrad je však součástí mnohem větší EVL Karlštejn-Koda, která je v rámci celé ČR pro netopýry jedním z nejvýznamnějších území. Právě v kulturní krajině Českého krasu dnes nachází jak potravní biotopy a prostory pro své početné letní kolonie, tak i vhodná zimoviště (jeskyně a štoly, kde

EVL Karlštejn-Koda. Vedle typických vápnomilných společenstev Českého krasu (skalní stepi, šípákové doubravy apod.) jsou zde předmětem ochrany i četné kolonie netopýrů, z nichž jedna v létě obsazuje i půdní prostory zřejmě nejslavnějšího českého hradu.

zimuje až 500-700 ex. netopýrů). V EVL Karlštejn-Koda se hojně vyskytuje i netopýr černý, rozšířený u nás víceméně všude, kde se vyskytuje mozaikovitá krajina s lesy.

Pokračujeme výčtem slavných staveb, které si oblíbili netopýři: Početné letní kolonie netopýra velkého sídlí např. ve věži hradu Křivoklát, na zbytečích točitého schodiště hradu Točnick, jedna z největších kolonií v jižních Čechách se nachází na půdách zámku Kratochvíle (až 400 exemplářů netopýra velkého). Na Moravě se tvoří velké letní kolonie netopýrů také v EVL Údolí Dyje (hrad Bítov), ve Znojmě (Hrad, Kostel Nalezení sv. kříže) nebo v kostele v obci Křtiny u Blanska. Největšími moravskými koloniemi se ale chlubí zámek Luhačovice (čítající až 1100 ex.) a kostel v obci Dědice u Vyškova (800-1300 jedinců netopýra velkého).

Hlavně na jižní Moravě se daří vedle netopýrů i jejich bratrancům vrápencům. Vedle některých výše zmíněných lokalit, kde žijí společně s netopýry, je pro vrápence malého jednou z nejvýznamnějších staveb zámek Lednice. V půdních prostorech tu nachází útočiště letní kolonie, ve sklepeních pod zámkem a skleníkem pak mají vrápenci zimoviště. Jedna z početných letních kolonií

vrápence malého v Čechách využívá jako letní úkryt půdní prostory hradu Kost (spolu s nimi i netopýři velcí a brvítí) a dochází tu též k zimování druhu.

V ZIMĚ, V LÉTĚ

Zimoviště většiny letounů se nachází v podzemních prostorech, jakými jsou jeskyně, sklepy, tunely

Ve věži hradu Křivoklát nachází letní útočiště kolonie až 260 netopýrů velkých.

v hrázích přehradních nádrží a zejména štoly. Zde se netopýři ukrývají ve šterbinách nebo volně visí na stěnách a stropě, někdy vytvářejí i velké shluky. Mezi největší česká zimoviště netopýrů, na jejichž vzniku má hlavní zásluhu člověk, patří EVL Štoly Velké Ameriky představující celý systém štol spojujících známé vápencové lomy Velká Amerika a Mexiko. Zimoviště netopýrů je zde sledované již 40 let, zaznamenáno tu bylo až 11 druhů netopýrů, z nichž nejpočetnější jsou netopýr velký a černý.

Jeden z mnoha rybníků EVL a PO Poodří, které lákají četné druhy ptactva. Trouchnivější vrby kolem rybníků i hojně další dřeviny jsou zároveň vhodným biotopem pro páchníka hněděho.

Zajímavou lokalitou nejen z vojensko-historického hlediska je Pevnost Dobrošov na východě Čech. Jedná se o několik dělostřeleckých tvrzí vybudovaných ve 30. letech 20. století v rámci obranné linie opevnění. Objekty jsou propojeny systémem podzemních chodeb (částečně turisticky zpřístupněných). Tyto podzemní prostory jsou přitom jedním z nejvýznamnějších zimovišť netopýra brvitého v ČR, zimují zde i netopýr velký a vrápenec malý.

PARKY, OBORY, RYBNÍKY

Jako nedílná součást dřívější (zejména barokní) kultivace krajiny patří také k zámčkům přiléhající parky, obory a aleje. Některé druhy hmyzu, původně vázané na prosvětlené přírodní lesy, nacházejí dnes vhodné podmínky mnohem častěji právě ve starých parkových porostech. Pro vývoj xylofágních brouků jako roháč obecný či tesařík obrovský jsou velmi významné i takové lokality, jako např. pražské lesoparky (Petřín, Milíčovský les), zámecké parky v Opočně či Veltrusích nebo obory (Libosad, Náměšť nad Oslavou, Lánská obora). Podobné biotopové nároky má páchník hnědý, pro něhož jsou vyhlášeny EVL mj. v zámeckých parcích v Dobříši či v Blatné, na jižní

nebo Bezručova alej v Lednicko-Valtickém areálu. Jedním z těžišť výskytu těchto druhů jsou i obory a hráze rybníků v jižních a východních Čechách osázené zpravidla starými duby.

Rybníky jsou vůbec charakteristickou součástí kulturní krajiny. Vedle toho, že mnohé z nich představují stanoviště pro četné ptačí druhy včetně naturových (ptačí oblasti Třeboňsko, Českobudějovické rybníky, Lednické rybníky, Řežabinec, Poodří), jsou na rybníční oblasti vázány i některé celoevropsky vzácné rostlinné druhy a jejich společenstva osidlující obnažená dna. Typický příkladem je puchýřka útlá. Původní biotop této travičky (bahnité říční náplavy) totiž z krajiny vlivem regulací toků již prakticky zmizel. Vyhovujícím náhradním stanovištěm jsou ale právě dna letněných rybníků, a tak není divu, že má puchýřka (i díky české rybníkářské tradici) v Evropě nejvíce nalezišť právě v ČR.

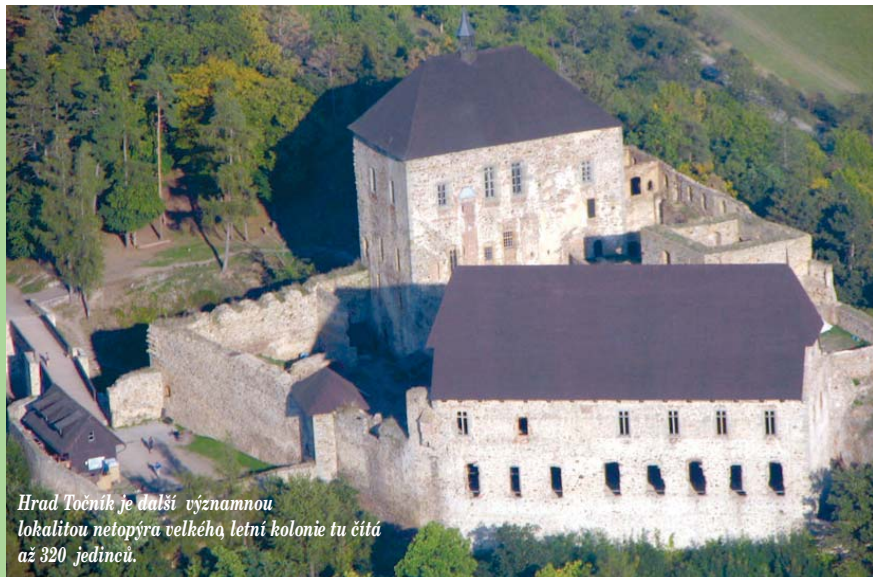
Moravě jsou významné lokality třeba ve Slavkově (zámecký park a aleje)

V posledních letech u nás bylo zaznamenáno několik desítek lokalit tohoto druhu, zejména na jihočeských rybnících (např. Svět, Velký a Malý Tisý aj.), na Vysočině (Rybníky u Rudolce), jinde spíše ojedinělé lokality. Unikátní

je výskyt velmi početné a vitální populace tohoto silně ohroženého taxonu na Novobystřicku (Mnišský rybník), kde ve společenstvech obnaženého dna rostou řádově desítky miliónů ex. puchýřky utlé na ploše několika hektarů.

tura dostává do střetu s předměty naturové ochrany. Ve stejnojmenné EVL najdeme mozaiku suchých trávníků a křovin s teplomilnými společenstvy rostlin (kosatec skalní pisečný) i živočichů (přástevník kostivalový, roháč obecný) a také kulturní lesy charakteru silně degradované panonské dubohabřiny. Na

Hrad Točník je další významnou lokalitou netopýra velkého, letní kolonie tu čítá až 320 jedinců.

Systém štol v lomu Velká Amerika představuje zimoviště až pro 11 druhů netopýrů, a je tak jednou z nejvýznamnějších netopýřích lokalit v ČR.

Také v „anglických“ zámeckých parcích se v kmenech letitých stromů mohou i dnes úspěšně vyvíjet xylofágní druhy brouků.

Obory a lesoparky se solitárními duby jsou vhodným prostředím k vývoji populací roháče obecného, tesaříka obrovského či páchníka hnědého. Příkladem je EVL Lánská obora.

POUTNÍ MÍSTA

Abychom se při pouti po kulturně významných lokalitách soustavy Natura 2000 nedrželi jen kultury hmotné, nechal jsem si na závěr lokalitu ve všeobecném povědomí spojenou spíše s duchovními hodnotami. Svatý kopeček u Mikulova je vápencový vršek, kde se lidská kul-

vrcholu se nachází barokní poutní kostel, k němuž vede jihozápadním svahem křížová cesta. Celé území je silně antropicky ovlivněno: v minulosti pastvou, která pravděpodobně napomohla vytvoření stepního charakteru lokality, v současnosti však okolí křížové cesty trpí hlavně velmi vysokou návštěvností a s tím souvisejícím sešlapem vegetace. ✎